BIODIVERSITEIT

Red niet de bij, maar zijn leefgebied

Sinds de dramatische berichten over de stand van bijen en andere insecten zijn overheid, bedrijfsleven en vooral particulieren massaal in actie gekomen. Maar een bijenkast in elke tuin is niet de oplossing.

Huib Koel

358

In Nederland zijn 358 soorten bijen waargenomen, In België nog iets meer, 369.
BRON: WILDEBIJEN.NL

‘Het gaat niet goed met de insecten in Nederland. Ook vanuit het buitenland komen nu rapporten over grote verliezen in aantallen. Er moeten meer maatregelen komen om het tij te keren.’ Dat was de boodschap die Hans de Kroon twee weken geleden bracht op het symposium ‘Een wereld zonder insecten’ in Pakhuis de Zwijger in Amsterdam. Hij is hoogleraar experimentele plantecologie aan de Radboud Universiteit in Nijmegen. De Kroon luidde eind 2017 als een van de eersten de alarmbel, nadat zijn groep statistisch onderzoek had gedaan naar de vangstresultaten van de Entomologische Vereniging Krefeld uit Duitsland. Hij haalde er de wereldpers mee. Tussen 1989 en 2016 bleek driekwart van de vliegende insecten in Duitse natuurgebieden te zijn verdwenen. Niet in soorten of in soortgroepen, maar in biomassa, in hoeveelheid.

Insecten zijn belangrijk voor het gehele ecosysteem op onze wereld. Door bestuiving van bloemen vormt de plant zaden en vruchten. Appels en peren, maar ook bijvoorbeeld aardbeien en tomaten zijn afhankelijk van insectenbestuiving. Maar insecten zijn zelf ook voedsel. Voor andere dieren. Vogels, vleermuizen, spinnen en andere insecten eten insecten. En zij worden weer door roofdieren gegeten. Insecten zijn ‘stapelvoedsel’. Insecten vormen driekwart van alle diersoorten. Insecten staan onderaan in de voedselpiramide en zijn onmisbaar.

Dat het slecht gaat met bijen wisten we al langer. Imkers ondervonden sinds het begin van de eeuw fikse sterfte van hun honingbijen. Hun verhalen bereikten in 2008 zelfs de Tweede Kamer. Als mogelijke oorzaak werd de varroamijt aangewezen. Een parasiet die sinds 1983 in Nederland voorkomt. Handel in buitenlandse bijenvolken had deze parasiet versneld vanuit het oosten naar West-Europa gebracht. Hobby-imkers bestreden deze plaaggeest vrij eenvoudig met Apistan, een chemisch bestrijdingsmiddel. Maar toen de varroamijt resistent werd tegen de werkzame stof fluvalinaat, kregen de imkers een probleem: er ontstond grote bijensterfte onder de honingbijen. Sindsdien werd met een beschuldigde vinger gewezen naar de landbouwindustrie. Die zou te veel pesticiden gebruiken.

Mede als gevolg van de berichtgeving over de bijensterfte besloten veel natuurliefhebbers een imkercursus te gaan volgen of een bijenkast op het dak te plaatsen (zie kader). Maar hoe goedbedoeld ook, dit is niet altijd de beste oplossing, zo waarschuwen deskundigen. Want de honingbij is maar een van de 358 bijensoorten en de voedselvoorraad is beperkt. Zo vliegen er in de zomerperiode in het stedelijk gebied van Amsterdam circa 28 miljoen honingbijen rond die het voedsel, stuifmeel en nectar, voor andere insecten wegkapen. Voor het houden van honingbijen is geen vergunning nodig. Nadine Schalk, verenigingsmanager van de Nederlandse Bijenhoudersvereniging (NBV), wijst op de eigen verantwoordelijkheid van de imkers.

NATUURINCLUSIEVE LANDBOUW

Voor een effectieve aanpak van de insecten- en bijensterfte moet je eerst de oorzaak van het probleem kennen. Veel daarover is nog onduidelijk, zegt De Kroon, maar waarschijnlijk betreft het een combinatie van factoren, zoals het gebruik van insecticiden en stikstof in de vorm van kunstmest. Een ander groot probleem is dat in Nederland de natuurgebieden te klein en te versnipperd zijn. Hierdoor kunnen populaties die ergens uitsterven niet op natuurlijke wijze worden geherintroduceerd. Ook genetische uitwisseling is onmogelijk. Door insectenvriendelijke verbindingszones — bijvoorbeeld goed beheerde wegbermen — aan te leggen, kan herintroductie, wanneer de omstandigheden weer gunstig zijn, op een natuurlijke wijze plaatsvinden. Om dat te bewerkstelligen zijn vele partijen nodig. Gemeenten, bedrijven, boeren en particulieren kunnen allemaal een bijdrage leveren.

Ook minister Carola Schouten onderkent het probleem. Zij wil in haar nieuwe landbouwvisie een overgang naar een duurzame kringlooplandbouw. Kennisinstituten, vertegenwoordigers uit de landbouw, natuur- en milieuorganisaties en bedrijven, zoals Rabobank, willen door samenwerking met een ‘Deltaplan biodiversiteit’ het verlies ombuigen naar herstel.

IN DE ZOMER VLIEGEN ER IN AMSTERDAM 28 MILJOEN HONINGBIJEN ROND DIE VOEDSEL VOOR ANDERE INSECTEN WEGKAPEN

GROENE HART

Grote multinationals, zoals Heineken, zien ook het belang van de biodiversiteit en zijn al in 2015 projecten gestart om hun gebied om te vormen tot een insectenvriendelijk landschap. De grasvelden op het industrieterrein Grote Polder in Zoeterwoude zijn in 2016 veranderd in een bloemenzee, waarbij ook aandacht is voor voldoende nestgelegenheid. Een stuk landbouwgrond van acht vierkante kilometer — Bentwoud — is door Staatsbosbeheer omgevormd tot natuurgebied. Tezamen met omliggende gemeenten en de provincie Zuid-Holland zijn wegbermen insectenvriendelijk gemaakt zodat de versnipperde gebieden verbonden werden. Onderzoek vindt plaats door het kenniscentrum voor insecten en andere ongewervelden EIS Naturalis.

16

Sociale en solitaire bijen

- De honingbij is slechts een van de 358 bijensoorten. Honingbijen zijn niet kieskeurig wat bloemen betreft, vele soorten zijn geschikt. Honingbijen zijn actief van februari tot in november.
- Naast de honingbij komen nog honderden andere, solitair levende bijensoorten voor, die allemaal een specifieke rol hebben in ons ecosysteem. Ze leven meestal solitair of zijn broedparasitair — bijen die, als een koekoek, stiekem een eitje leggen in het nest van een andere solitaire bij. Solitaire bijen leven slechts enkele weken.
- De hommels en koekoekhommels behoren ook tot de bijen. Wilde bijen hebben soms een heel specifieke relatie met een plant. Alleen op die plant zoekt de solitaire bij haar voedsel, ze weet precies wanneer die plant bloeit.

pagina 14, 23-02-2019 © Het Financieele Dagblad

Gevecht om Amsterdamse nectar

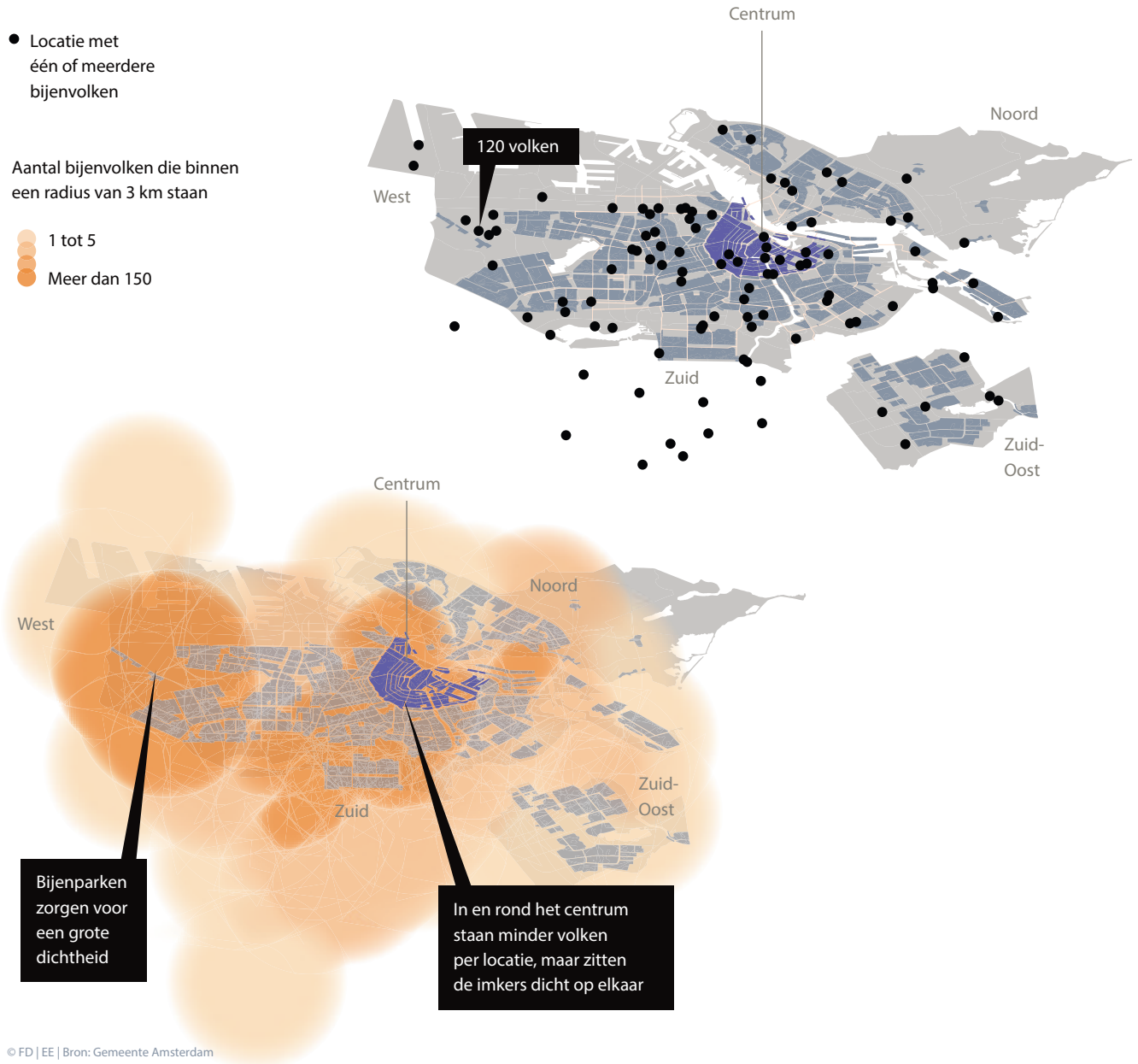

© FD | EE | Bron: Gemeente Amsterdam

700 BIJENKASTEN

- In Groot Amsterdam zijn er vele hobby-imkers. Er staan bijna 700 bijenkasten, soms bij elkaar op een speciaal park of een enkele kast op het dak of op het balkon.
- Elke kast bevat één volk met één koningin en vele werksters. In de zomer groeit het volk tot wel 40.000 bijen. Met een vernuftig systeem, de bijendans, vertellen de honingbijen waar een goede nectar- of stuifmeelbron te vinden is.
- Een honingbij heeft een actieradius van wel drie kilometer. Door de grote hoeveelheid honingbijen blijft er weinig voedsel voor andere insecten over. De honingbij wordt zo een intensief gehouden landbouwdier.

15

Menno Reemer van EIS: ‘De gevolgen van een veranderde inrichting of natuurbeheer zie je pas echt op de langere termijn, maar in 2018 zag ik al een positief effect met enkele nieuwe soorten, waaronder de klaverdikpootbij. Er vliegen nu 91 soorten bijen. In 2021 ga ik weer een uitgebreide inventarisatie doen.’

HAVENBEDRIJF ROTTERDAM

‘Vorig jaar hebben we de Honey Highway aangelegd op de Tweede Maasvlakte’, zegt Jan Putters, terreinbeheerder van het Havenbedrijf in Rotterdam. ‘Hoewel onze 12.000 hectare toch echt een industriële bestemming heeft, hebben we oog voor de natuur. Een deel heeft het label ‘tijdelijke natuur’ en is ook als zodanig ingericht. Wordt de grond uitgegeven, het terrein in productie genomen, dan kunnen we de zeldzame soorten zoals de groenknolorchis of de rugstreeppad eenvoudig verplaatsen naar een ander stuk op ons terrein zonder vast te lopen in beperkende regelgeving. We kiezen voor een zo natuurlijk mogelijke inrichting van het gebied met inheemse planten en dieren. Ik probeer de honingbijen daarom uit ons gebied te weren.’

Afgelopen jaar heeft EIS in samenwerking met bureau Stadsnatuur in opdracht van het havenbedrijf de hymenoptera — de insectenorde van vliesvleugeligen — geïnventariseerd en er blijken nu al 69 verschillende soorten, waaronder diverse zeldzame, rond te vliegen, en in redelijke aantallen. Ik denk dat ons beleid in de toekomst de biodiversiteit ten goede komt. Niet alleen vlinders, zweefvliegen en wilde bijen vinden het gebied aantrekkelijk, maar ook onze medewerkers kunnen de bloemrijke omgeving waarderen. Het helpt ons wellicht bij de werving van nieuw personeel.’

IMKEREN

‘Tuinen van particulieren kunnen geschikt zijn om een stukje van de gewenste lappendeken in te vullen. Ze zijn zo de verbindingszone tussen de natuurgebieden’, zegt Erik van der Spek, boswachter op Texel en wildebijendeskundige. ‘Plant dan wel liefst inheemse planten. Niet die met dubbelgevulde bloemen, die zijn voor bijen niet interessant.’

Van der Spek, zelf een groot honingliefhebber, is voorzichtiger als het om imkeren gaat. ‘Voedselconcurrentie tussen honingbijen en wilde bijen is een onderschat probleem’, zegt hij. ‘Als imkers hun volken massaal naar bijvoorbeeld de bloeiende heide brengen, heeft de heizijdebij, die ook van die bloem afhankelijk is, geen leven. We hebben richtlijnen opgesteld hoe terreinbeheerders daarmee om kunnen gaan. Voor de bestuiving van de inheemse planten in Nederland zijn immers geen honingbijen nodig. Zweefvliegen, vlinders en solitaire bijen zijn prima in staat dit te doen.’

Het probleem dat Van der Spek aankaart, lijkt niet denkbeeldig, nu het aantal hobby-imkers in Nederland snel toeneemt. De NBV telt intussen achtduizend leden, van wie de helft de afgelopen vijf jaar is begonnen met bijen houden. ‘We leiden jaarlijks zo’n duizend nieuwe imkers op, onder wie tegenwoordig ook veel jongeren en vrouwen’, zegt Schalk. ‘Het oude beeld van de imkerij — man met korf en pijp — mag worden bijgesteld.’

Volgens Schalk is de geschetste tegenstelling te simpel, en zijn haar imkers zelf ook volop bezig met biodiversiteit. ‘Wij vinden ook dat de imker in zijn of haar plaatsingsbeleid rekening moet houden met de draagkracht van de omgeving. We leren ze naar de natuur te kijken met “bijenogen” om de omstandigheden voor bijen en andere bestuivende insecten te kunnen verbeteren. Als mensen in Nederland iets voor bijen willen doen, begin dan met zaaien van bloemrijke planten.’

Huib Koel is redacteur van het FD.

- *De Rosse Metselbij is een van de 358 soorten wilde bijen en nestelt ook in stedelijk gebied.*

ER ZIJN IN NEDERLAND INTUSSEN 8000 HOBBY-IMKERS; DE HELFT IS DE AFGELOPEN VIJF JAAR BEGONNEN MET BIJEN HOUDEN